

TERUGBLIK

De jaren zestig in een groeiend Hilversum

Verslag ledenavond 25 februari 1997

Op het podium stond deze avond ons bestuurslid Kees van Aggelen. Wat hij liet zien waren ruim honderd dia's die door de Hilversummer G. van Dijk in de jaren 1959- 1969 gemaakt waren. Met een goed gevoel voor historie had Van Dijk, met behulp van J.C. Kuyper, destijds Oud-Hilversum in beeld gebracht en ook de veranderingen die ons dorp daarna onderging. En het is vaak ont-hullend om die beelden na ruim dertig jaar weer terug te zien. Meer dan 170 (!) leden en belang-stellenden hadden goed aangevoeld dat dit wel eens een bijzondere avond kon gaan worden. De Akker kon hen maar net herbergen.

Kees had de dia's thematisch gegroepeerd en als inleiding daar ook wat van zijn eigen beeldma-teriaal aan toegevoegd. Toch is het ondoenlijk om ook maar bij benadering te vertellen wat wij die avond allemaal gezien hebben. Vermeld moet worden de innemende en tegelijkertijd deskundi-ge wijze waarop "gids Van Aggelen" de aanwezigen bij de hand nam en door het Hilversum van de jaren zestig voerde. Al spoedig kreeg Kees de zaal mee en leverde bijna elke dia kreten van her-kenning op. Tegelijkertijd werd ons allen weer eens duidelijk welke onherstelbare schade ons dorp sindsdien geleden heeft.

Helemaal in de lijn met de mode van de jaren negentig werd deze succesvolle ledenavond af-gesloten met een quiz. Aan de hand van dia's moesten de aanwezigen vragen beantwoorden. Uw verslaggever kon maar twee foto's thuis brengen en zal van onderwijzer Kees waarschijn-lijk een dikke onvoldoende gekregen hebben. Hieronder volgen nog eens de juiste antwoor-den.

Antwoorden fotoquiz:

1. Dat straatje heet Oude Doelen.
- 2a. De dia was genomen in de Kruissteeg,
- 2b. De brand was in de fabriek van Polak en Schwartz (1963).
- 3a. Was het Noordse Bosje met
- 3b. Het witte gebouw van de H.C.J.M.V.

- 4a. De St. Jozephkerk staat aan de Pelikaan-straat,
- 4b. De Hilversumse architect was Andriessen.
5. Het hofje in de Kerkelanden (met de model-woning) is de Lutherhof.
6. Aan het Achterom stond het verenigingsge-bouw St. Jozeph/ KAB gebouw.
7. De foto van de boerderij van Houtman was in de Zon en Maanstraat genomen.
- 8a/b Oude Torenstraat, in het witte huis woonde dominee Ham. 9a/b Het bedrijfskantoor was van de firma Bijlard in de Smidsteeg
- 10a/b Dat houten gebouw was een noodkerk aan de Diependaalselaan.
11. Het gat op de Groest was van de Karse-boom.
12. Dat straatje was de Hertenstraat.

De heer J.J. Tijssens had de meeste vragen goed. tijdens de ledenavond van maart ontving hij de hoofdprijs: een luchtfoto van Hilversum in de jaren zestig.

AS

Tapijtfabrikanten ('fabrikeurs') in Hilversum

Verslag ledenavond 25 april 1997

Een deel van deze avond was traditiegetrouw be-stemd voor de jaarlijkse ledenvergadering. Voor een verslag van dit deel van de avond verwijs ik u naar het verslag van de secretaris, elders in dit nummer.

Voordat de heer B.M. Veen aan het woord kwam met zijn verhaal over de Hilversumse tapijt-fabrikeurs werd eerst nog de heer Tijssens in het zonnetje gezet, die tijdens de fotoquiz op de vori-ge ledenavond de meeste punten wist te verza-melen en dus tot winnaar uitgeroepen werd.

De heer Veen heeft in de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar zijn familie, die al sinds het eind van de achttiende eeuw tapijten in Hilver-sum maakt. We mogen wel spreken van een dynastie van tapijtfabrikanten; de heer Veen zelf was de laatste directeur van de laatste nog werkende tapijtfabriek in Hilversum, de in 1988 gesloten For-

Foto 2 van de fotoquiz (zie het verslag op de vorige bladzijde): de Kruissteeg in 1963. De rookwolken op de achtergrond zijn van de brand in de fabriek van Polak & Schwartz (thans IFF) aan de Liebergerweg.

bo-fabriek achter het Hof van Holland.

Uit het onderzoek bleek onder andere dat de negentiende-eeuwse Hilversumse fabrikeursfamilies door onderlinge huwelijken nauw aan elkaar geparenteerd waren. Vier fabrikeurs hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de tapijtindustrie in Hilversum: Gerrit Fransz. Veen (1797-1863), Nicolaas Jansz. Reijn (1786-1867), Johannes Lambertusz. van der Heijden (1800-1880) en Hermanus Bijlard (1815-1892). Zij waren niet alleen tijd- en geloofsgenoten (de meeste fabrikeurs waren rooms-katholiek), zakenpartners en vrienden, maar werden door huwelijken tussen kinderen en kleinkinderen ook familie van elkaar.

Hun leefomstandigheden waren, ondanks dat zij tot de welgestelden behoorden, niet veel beter dan die van hun arbeiders. Zij woonden ook naast hun fabriek, dus tussen de wevers in. Kindersterfte was ook in de fabrikeursfamilies zeer hoog. Zo had Gerrit Veen uit twee huwelijken (zijn eerste vrouw stierf in het kraambed) in totaal 20 kinderen, waarvan er 12 niet ouder dan een jaar werden. En zelfs bij de gegoede burger, die voor die tijd een redelijk goede huisvesting had, moest de

woning regelmatig van wandluizen ontdaan worden. De fabrikeurskinderen genoten echter wel een betere schoolopleiding dan de rest van de bevolking. Waren de wevers grotendeels analfabeet (de meeste weverskinderen werden vanaf 6 à 7 jaar aan het werk gezet), de fabrikeurs hadden minstens de lagere school doorlopen om verder door bijlessen geschoold te worden in boekhouden en taal, nuttig voor de latere bedrijfsvoering. Een aantal fabrikeurs hebben ook op internaten gezeten, vaak in Brabant, waar het vakkenpakket bestond uit Frans, Duits en Engels en verder uit wiskunde, boekhouden, aardrijkskunde en geschiedenis. De woningen van de fabrikeurs waren naar de maatstaven van die tijd ruim. Huishoudelijk personeel was in ruime mate aanwezig. De inrichting was luxueus: mahoniehouten meubilair, schilderijen, porseleinen serviezen, zilveren bestekken, staande klokken en pendules, sieraden etc. Deze luxe stak in schrille verhouding af bij hun dorpsgenoten.

In de fabriek werd niet alleen tapijt gemaakt. Vaak ook werden de getouwen gebruikt voor het weven van textiel: baaij (bekend onder de naam

Hilversums streept, Hilversums bont etc.). Maar tapijt ging, naarmate de negentiende eeuw vorderde, een steeds belangrijker rol spelen. De fabrikers gingen ook steeds langere zakenreizen maken om hun produkten aan de man te brengen. Zo zijn er van Lambertus van der Heijden brieven bewaard gebleven uit 1866, toen hij een reis naar de Scandinavische landen maakte. Hij kocht er partijen koe- en geitenhaar en bezocht er klanten waar hij karpetten en baaij verkocht. Ook handelde hij er namens een fabrikant uit Tilburg, waarschijnlijk in commissie.

Bij hun overlijden lieten de Hilversumse fabrikers aanmerkelijke fortuinen na; naar de huidige waarde minstens 5 tot 10 miljoen gulden. Daarvan werd soms ook legaten voor huis- en fabriekspersoneel wegens trouwe dienst bedacht. Als executeur testamentair werd naast een familielid ook wel (kenmerkend voor de goede onderlinge verhoudingen) een collegafabrikant benoemd. Het nagelaten vermogen bestond niet alleen uit het bedrijf, maar ook uit onroerend goed als bouwland en huizen, en uit aandelen en staatsleningen. De nakomeling die het bedrijf voortzette had echter het probleem dat de erfenis aan de overige kinderen

in klinkende munt moest worden uitbetaald. In veel gevallen moest het bedrijf dus met hypotheken bezwaard worden, waardoor er weinig kapitaal restte voor bijvoorbeeld investeringen. Dit is een van de belangrijkste redenen geweest waarom de Hilversumse tapijtindustrie pas vrij laat gemechaniseerd is. Hilversumse (koehaar-)tapijten werden tot ca 1890 handmatig geweven. De arbeidskosten maakten dan ook voor 70% deel uit van de totale produktiekosten.

Na de pauze ging de heer Veen, naar aanleiding van een tentoonstelling over tapijtproductie in het Goois Museum, in op de tapijtproductie na 1890, toen de mechanisatie een zeer grote rol ging spelen. Maar een tiental fabrikanten hebben deze overgang naar het 'stoomtijdperk' kunnen maken; de anderen hadden eenvoudigweg niet het geld voor de nodige investeringen en sloten hun bedrijf. Daarnaast gingen het dessin en de keuze van de kleuren een steeds belangrijker rol spelen. Het tapijt werd een aan mode onderhevig artikel. Zoals Hermanus Bijlard, tapijtfabrikant, in 1917 in een brief schreef: "Men moet met zijn tijd meegaan, anders gaat men ten gronde."

EJP